

УДК 882.6 – 2 "XIX" + 929 [В.Ткачоў]:39(=826)

У кожнага – сваё месца на зямлі...
(увасабленне адметных рыс беларускай ментальнасці
ў вобразе Ігната Шаройкі з п'есы В. Ткачова "Блакада ў Кругліцы")

А. А. КАРАЛЁВА

Імя гомельскага пісьменніка Васіля Ткачова добра вядома тым, хто неаб'якава ставіцца да лёсу сваёй малай Радзімы. Героі яго твораў – беларусы, палешукі, людзі характарныя, намалюваныя ў звычайных і незвычайных абставінах, са сваімі клопатамі, думкамі і жыццёвымі прынцыпамі. Многія праблемы, закранутыя В.Ткачовым у творах, што пабудаваныя на прыкладах з жыцця простых людзей, з'яўляюцца праблемамі не толькі сучаснай Гомельшчыны, Беларускага Палесся, але і агульнабеларускімі, агульнаўсходнеславянскімі: боль чалавека, які спазнаў адчай адзіноты, калі вярнуўся са следчага ізалятара, дзе знаходзіўся па непраўдзівому абвінавачанню (п'еса-маналог "Добрае стаўленне да сабакі", 1996); адзіноцтва старога чалавека, яго думкі аб мінулым і будучым роднага краю (п'еса "Стары і дарога", 1985 – 1993); жаданне выжыць любой цаной у наш вірлівы час ("Ваўчар, ці Нашы людзі на мытні", 1991); сучасная моладзь і яе прыярытэты ("Кветачкі-ягадкі, ці Курорт для зяця", 1990).

Асобна трэба сказаць пра тых драматургічныя творы В.Ткачова, у якіх адлюстраваны жудасныя наступствы аварыі на Чарнобыльскай АЭС, калі пасля выбуху аказаліся забруджанымі тэрыторыі Гомельскага Палесся, але галоўнае – людзі, якія стагоддзямі жылі на гэтых цудоўных землях, вымушаны былі пакінуць месца свайго жыхарства. Гэтая адарванасць ад роднага *гнязда*, ад родавых звычайў і традыцый не магла не перабудаваць псіхалагічны стан людзей, які, у сваю чаргу, паўплываў на іх сацыяльны статус. У 1987 годзе «па гарачых слядах» В.Ткачовым была напісана п'еса "Шаройка ў блакадзе". Яна была адразу ж пастаўлена ў тэатры, а надрукавана ў 1994 г. у часопісе "Польмя" (№ 9) пад назвай "Блакада ў Кругліцы". У 1995 г. у зборніку "Сівы бусел" з'явілася другая п'еса аўтара на чарнобыльскую тэматыку – "Шкірдзюкі займаюць абарону".

Галоўны персанаж п'есы "Блакада ў Кругліцы" – Ігнат Шаройка, стары, пенсіянер, адзінока на свеце чалавек. Вакол яго і яго ўчынка – адмаўлення пакінуць забруджаную вёску – сканцэнтравана калізія твора: сутыкненне супрацьлеглых сіл і інтарэсаў. Характар Ігната раскрываецца паступова, на працягу ўсёй п'есы, у адрозненне ад іншых персанажаў, чыё самае першае з'яўленне характарызуе іх цалкам. Характар Ігната дапаўняе той фон, на якім разгортваецца трагічная сітуацыя з драматычным пафасам. Абставіны, у якіх апынуўся Шаройка, не ўзніклі па волі персанажа, а былі прадстаўлены яму незалежна ад яго патрэб і ў агульным рэзультаты твора сталі неабходнымі. Самі драматычныя абставіны, як і персанаж, трагічны, яны з'яўляюцца часткай мастацкага канфлікту і непасрэдна ўплываюць на характар развіцця драматургічнага дзеяння.

Ігнат (як і старая Марфа з трагедыі А.Петрашкевіча "Дагарэла свечачка...") мае адно жаданне – "спакойна памерці", "пераседзіць гэтую радыяцыю". У характарах і дзеяннях усіх герояў на працягу п'есы прасочваецца зваротнае "развіццё" псіхалагічнага стану – ад упэўненасці ў сваёй пазіцыі на пачатку з'яўлення таго ці іншага героя, да яго пафаснага зніжэння ў канцы прысутнасці ў пэўным эпізодзе напрыканцы яго сцэнічнага з'яўлення. Толькі Ігнат праходзіць шлях ад слабай пазіцыі да ўзмацнення вобраза.

Безумоўна, гэта трагікамедыя: канфлікт твора развіваецца па ўсіх законах гэтага жанру. Трагікамічнасць заснавана на "неадпаведнасці героя і сітуацыі" [4, 442]. Трагічная сітуа-

цыя з камічным героем. Сваёй камічнасцю гэтая п'еса абавязана вобразу Ігната Шаройкі, у якім знайшлі ўвасабленне адметныя рысы беларускай ментальнасці: працалюбства, хітрынка, адданасць роднай зямлі (нагадаем таксама вобраз Цярэшкі Калабка з трагікамедыі А.Макаёнка "Трыбунал").

Першае з'яўленне Ігната перададзена са значнай доляй камедыйнасці: стары Ігнат хаваецца ад старшыні сельсавета Гучка пад канапу. Гучок прымушае яго вылезці і збірацца да ад'езда.

Гучок. Калі выходзяць – дзверы зачыняюць... Вось і бутэлка падказвае, што ты ў хаце... Мужык усё б гэта не пакінуў... з сабой прыхапіў бы... <...> (У акно.) Мішка! Заходзь у хату! Завяжам к чортавай матары ды адвязем!..

Ігнат. Не завязеце. Я ўсё ўлічыў – пахаваў вяроўкі.

Гучок. У суседзяў знойдзем. Бяда вялікая.

Ігнат. І там усе пахаваў...

Гучок. Ну, артыст! Ну, циркач!.. [1, 61-62]

У аснове характару Ігната ляжыць той "валявы стрыжань", які не толькі не робіць характар аднабаковым, але і паказвае гатоўнасць да псіхалагічнага ўздзеяння на астатніх персанажаў, магчымасць даказаць ім сваю думку [3, 117].

Ігнат падводзіць вынік і свайго жыцця (асуджае сабе за тое, што застаўся адзін: жонка памерла раней за яго, сын "замгнуў назусім вочы" на чужыне [1, 88]), і жыцця цэлага пакалення, якое перажыла "вайну, бясхлебіцу, працадзень голы" [1, 76], якое, здаецца, зрабіла ўсё, каб жылі і Грышкі, і Кудасавы, і Лапуны, але не заўважыла, як зрабіла, каб яны жылі. Відаць, пасляваеннае пакаленне і прывяло, на думку Ігната, нашу краіну да трагедыі: развучыліся на зямлі працаваць, паважаць старэйшых, цаніць людзей, не кранацца да чужога скарба.

Нельга сказаць адназначна, што ў першай дзеі, дакладней у першай сцэне (прыход Гучка ў хату дзеда Ігната), характар Ігната раскрываецца адразу. Перад намі стары, "дзівак", які не хоча, не жадае падпарадкавацца загаду аб эвакуацыі з забруджанай тэрыторыі; яму не патрэбны ні грошы, ні дом на чужыне; ён падрыхтаваўся да асобнага ад людзей, магазінаў, аптэк і нават усёй дзяржавы жыцця і матывуе сваё рашэнне тым, што ён стары і яму "няма калі за народам ганяцца" [1, 62]. Сітуацыя з Ігнатам рэальная, даволі жыццёвая: пасля высялення вёсак аказвалася, што некаторыя жыхары (часцей за ўсё людзі сталага ўзросту) адмаўляліся пераязджаць на новае месца, працягвалі жыць у сваіх хатах, вялі гаспадарку, пры гэтым жылі без электрычнасці, радыё, магазіна і г.д. Прычыны, што прымусілі жыхароў пакінутых вёсак застацца на родным месцы, былі розныя: няма куды ехаць, не будзе ў горадзе каму дагледзіць перад смерцю, нежаданне жыць пад адным дахам со сварлівай нявесткай ці п'яніцам зяцем.

Сваімі ўчынкамі Шаройка ставіць заслон негатыўным з'явам, што за гады застою прыжыліся ў грамадстве, праніклі глыбока ў свядомасць і счарсцілі душы людзей: непаважанне старых, хамства, норавы моладзі, боязь начальства сказаць простым людзям праўду пра Чарнобыль, разграбленне "аплаканай слязьмі і потам умытай" хатняй маёмасці, разбуранае жыццё. Тэма роднай хаты, свайго *гнязда* праходзіць цераз усю п'есу. Для Ігната гняздо – гэта і яблынька, з якой можна паразмаўляць, і калодзеж з чыстаю вадой, і печ, у якой падыходзіць хлеб. Родная хата для палешука – гэта і месца, дзе можна схавацца ад усяго таго бруднага на свеце, што не прымае душа, і месца, дзе размяшчаюцца госці, якім паляшук заўсёды рады.

Не Чарнобыльская аварыя скалечыла людзей – гэта зрабілі тыя з'явы, якія адбываліся ў грамадстве да 26 красавіка 1986 года і якія гэтая аварыя ўскрыла, абнародвала. Псіхалогію чалавека, які свядома і добраахвотна прымае рашэнне застацца ў забруджанай вёсцы назаўсёды, не могуць зразумець людзі, што плывуць па цячэнню, жывуць па напісаным, а не сэрцам падказаным законам. Сустрэчы з такімі людзьмі (Гучок, Лапун, Варка) не пераконваюць, а, наадварот, пацвярджаюць жаданне Ігната застацца ў сваёй хаце.

Можна ўпэўнена сцвярджаць, што Ігнат Шаройка супрацьпастаўлены ўсім персонажам п'есы, перш за ўсё Гучку, Лапуну, Кудасаву. Усіх дзеючых асоб у п'есе сем. Цэнтральны персанаж, які яднае ўсіх іх, – Ігнат Шаройка. Дарэчы, толькі ён мае імя, і прозвішча. Астат-

нія героі маюць ці толькі імя (аднавяскоўцы Варка, Вольга, Грышка) ці толькі прозвішчы (Гучок, Лапун, Кудасаў), якія вызначаюцца двусэнсавасцю. Разгледзім адносіны Ігната і іншых дзеючых асоб п'есы.

Ігнат – Гучок. Прозвішча старшыні сельсавета як мага лепш раскрывае яго характар: быў гук, застаўся толькі гучок, якога амаль нячутна на невялікай нават адлегласці. Ігнат і Гучок – людзі двух пакаленняў. Толькі першаму няма што страчваць, а другі можа страціць усё ў адзін момант. Адносіны паміж Ігнатам і Гучком у п'есе з'яўляюцца яскравым прыкладам раскрыцця характараў герояў цераз іх узаемадзеянне, дададзім, што калі характар Ігната раскрываецца паступова, пераходзячы ад адной сцэны да другой, то характар Гучка нам становіцца зразумелым адразу з пачатку п'есы: "Вылазь, Ігнат! Ад мяне не ўлізнеш...<...> Гэта я табе, старшыня сельсавета, кажу!... Стань на маё месца... Ты што, савецкую ўладу не прызнаеш?.. здавайся добраахвотна, гэта ўсё будзе ўлічана <...> Няўжо ты не разумееш, што нельга заставацца ў вёсцы? Радыяцыя высокая. (Схапіўся, дастаў марлеваю павязку, пачапіў на рот.)" [1, 61]

Размова-лаянка Гучка з Ігнатам, пабудаваная па адной і той жа схеме, двойчы ўзнікае ў п'есе і двойчы праходзіць па аднаму і таму ж сцэнарыю, нагадваючы кола. Разгледзем сюжэтна-кампазіцыйную градацыю характару Гучка з убываннем значнасці пазіцый:

Сюжэтна-кампазіцыйная градацыя характару Гучка з убываннем значнасці пазіцый	Кола першае	Кола другое
Упэўненасць у сваіх словах, загадах, спроба па-добраму наладзіць адносіны з Ігнатам	"Я табе кепскага нічога не жадаю. Я ж усёй душой..." [1, 61]	"Нельга табе тут заставацца, Ігнат" [1, 66]
Спроба паказаць клопаты мясцовай улады аб жыхах вёскі	"Мы ж табе не хату даем – дом! А за гэтую развалюху поўную кішэню грошай адвальваем" [1, 61].	"На новым месцы. Да людзей. К народу. <...> Стары не стары, а жыць трэба" [1, 62].
Спроба вырашыць пытанне пагрозамі	"Не час дыскусіі разводзіць нам! Ставім задачу, каб цябе ні на крок не выпускалі за межы вёскі!" [1, 62]	"Вылазь, Ігнат! Прыгожа будзе, калі на цябе аблаву зробім?" [1, 66]
Думкі аб сваёй персоне і сям'і. Апошнія просьбы да старога	"Чалавека – у бядзе? І гэта я, Гучок, павінен зрабіць? Не, не! Ні ў якім разе! Як жа мяне потым зямля насіць будзе? Што мне дзеці скажучь? Унукі?" [1, 63]	"Я ж малады, у мяне яшчэ дзеці рукавом нос выціраюць. Га? Злітуйся, Ігнат" [1, 66]

Далей гэтых момантаў у сваім развіцці Гучок не пойдзе. Ён будзе толькі паўтарацца, што падкрэслівае адназначнасць вобраза, яго недынамічнасць, статычнасць. Быццам хапаючыся за саломіну, Гучок кідае шантажысцкую думку пра закапаны недзе ў Шаройкіным агародзе "гаршочак з грашма". Нават калі і гэты выкрут не дасягнуў сваёй мэты, Гучок толькі скупянее, абьякава "абводзіць убок рыдлёўку, што працягнуў яму Ігнат для пошука ў зямлі скарба: "Абносі вёску дротам! <...> Блакада!" [1, 66]

Гэтая двудушнасць Гучка адзначаецца і пасля таго, як Гучок убачыў у руках Шаройкі ружжо і поўны патранташ зарадаў, а таксама пасля прыезда і "арышту" Лапуна, Гучок становіцца не столькі паслухмяным, колькі своеасаблівай зброяй спачатку ў руках Ігната, калі выконвае ягоныя загады, а потым і Лапуна. Але ісці супраць Шаройкі ён не змог. Гучком свабодна маніпуліруюць, ён выконвае любыя загады Ігната: знімае з твара Лапуна "наморднік", іранічна абшуквае Лапуна, пакорліва збірае з радыёактыўнага агарода Шаройкі ягады клубніцы. Рэдкія рэплікі Гучка гучаць цяпер няўпэўнена, не маюць таго значэння, што было раней. Гучок напалоханы: рана адрапартаваў начальству аб поўнай эвакуацыі людзей з Кругліцы. Поўная падпарадкаванасць сіле і націску з боку больш моцных людзей – вось усё, што захавалася ад самаўпэўненага, залежнага ад начальства Гучка. У час лаянкі Ігната з Лапуном Гучок займае то пазіцыю аднаго, то другога: у Ігната ў руках зброя, а ў Лапуна – нахабства і сіла. Гучок баіцца і таго і другога. Але кале Лапун уцякае (зразумеў, што стары псіхалагічна не здолее стрэліць), Гучок, аправіўся ад спалоху і пачаў павучаць Ігната: "Цяпер ён [Лапун] ця-

бе... з-пад зямлі дастане!" А потым ацаніў сітуацыю і змяніў тон размовы: "Не, цяпер мне тут рабіць няма чаго. Сам прыбязжыш і дапамогі папросіш <...> А пакуль пасядзі ў блакадзе. Мож, паразумнееш. (*Выходзіць.*)" [1, 71].

Характар Гучка зменлівы, непастаянны. Парадаксальным з'яўляецца тое, што Гучок, прадстаўнік мясцовай улады, баіцца самой улады, ён аказаўся бездапаможным перад старым "дзіваком", які парушыў усе ідэалы гэтай улады. Гучок – гэта сукупнасць няўпэўненасці, запалоханасці, залежнасці ад уладарных людзей, жонкі, абставін, ён не мае сваёй жыццёвай пазіцыі, не можа самастойна прымаць рашэнні. Яго пазіцыя – прыстасаванне да любога жыцця. У росквіце гадоў (Гучку 45 гадоў) ён зразумеў, што ўсё тое, што ён рабіў, аб чым марыў, – пустое. Яму няма куды пайсці. У выніку Гучок зноў прыходзіць у хату Ігната, таго чалавека, якога сам прымушаў не так даўно пакінуць месца жыхарства. Апынуўшыся ў "блакадным" стане, Гучок з лёгкасцю знімае "блакаду", што сам і ўстанавіў. Пакорлівы, убіты горам, сваім з'яўленнем ён здзіўляе Ігната, прыводзіць яго ў незразумелы стан, які змяняецца рэзкім вынікам: "Ранавата ты [Гучок] памёр. Не чакаў. <...> Пятлю, атрымліваецца, зрабіў сам для сябе?" [1, 83]. Прычынай нечаканага з'яўлення Гучка ў Кругліцы было зняцце з пасады: "Не выбралі на новым месцы старшынёй" [1, 84]. Для чалавека, які прывык заўсёды кіраваць, гэта падзея была цяжкім ударам. А яна пацягнула за сабой і іншыя – істэрыка жонкі, уцёкі з дому, змена жыццёвых прыярытэтаў. Але Шаройка не спяшаецца пакінуць Гучка ў сваёй хаце, выбар – дзе і чым займацца – застаецца за Гучком. Але ці зможа ён жыць пад адным дахам з чалавекам, якога нядаўна прымушаў пакінуць гэтую хату? Ці зможа ён есці Ігнатаў хлеб? Тым больш, што Ігнат добра ведае псіхалогію людзей, ведае, куды больш балюча можна ўдарыць. На гэты раз такім месцам аказалася пасада Гучка. Гэта быў "двайны ўдар", таму што і ў сваім гняздзе – родным доме Гучок ужо не можа схавацца, "ад людзей адасобіцца, пераседзіць, перачакаць, калі ўсё ўгамоніцца" [1, 83].

Відаць, не было сапраўднага дома ў Гучка, дзе яго чакалі, разумелі. Страта "апошняй крэпасці" з'явілася заключным акордам у ланцугу няўдач і для кар'еры Гучка, і для яго фізічнага стану. Ён адчуў сябе нікому не патрэбным.

Ігнат не прымае ўцёкі Гучка ад праблем, таму што ўпэўнены, што чалавек, які збег, грукнуўшы дзвярыма, нічога не зможа дабіцца: "Стой! Стой, хлопец! Не ўцякаць! Гэта куды лягчэй ад праўды ўцячы, калі за душой апраўдання няма" [1, 84]. Ігнат дабіваецца таго, каб былы старшыня выслухаў яго. Гучок згаджаецца і не згаджаецца са словамі старога; ён не можа паверыць у тое, што ў гэтым жыцці ён – толькі "госць": працаваў на сябе, сваю сям'ю, а атрымалася, што нічога не мае. Апошнія ў творы словы Гучка прыводзяць яго да думкі аб тым, што жыццё ўсё паставіць на свае месцы.

Ігнат і Лапун – абодва вайскоўцы. Ігнат прайшоў Вялікую Айчынную вайну, у яго памяці яшчэ захаваліся песні пра вайну, успаміны пра сябрука Пашку, аб гэтым нагадваюць і фотакарткі на сцяне ў хаце. Але ў Ігната няма той нахабна-пагрозлівай манеры размовы з людзьмі, што ўласціва для Лапуна. Лапун (магчыма, капітан войск хімабароны) прыехаў да Ігната, каб усё "аблапаць", а потым захапаць сабе, пакласці ў сваю кішэню тое, што не было ім набыта. У Ігната, у параўнанні з Лапуном, выйгрышная пазіцыя: ён знаходзіцца ў сваёй хаце, не парушае ўласнае жыццё людзей, у той час як Лапун у хаце Шаройкі вядзе сябе вельмі ўпэўнена, быццам знаходзіцца не на чужой, а сваёй тэрыторыі. Прозвішча яго носіць дваіны сэнс: лапаць (назоўнік) – "абутаць" і лапаць (дзеяслоў, *прост.*) – "мацаць, непрыемна, брыдка дакранацца да чаго-небудзь". Таму і рэпліка Ігната напоўнена гульнёй слоў:

І г н а т. Вось цяпер веру, што ты ні сабака, ні чорт, а Лапун. Х-ха, і прозвішча ж. Ад слова лапаць, ці што? Л а п у н. Сам ты лапаць. [1, 69]

Ігнат не можа стрэліць у Лапуна, які абзывае і пагражае яму. Але калі б на месцы Ігната з ружжом у руках апынуўся нахабны Лапун, ён, не раздумваючы, стрэліў бы ў старога пад відам непадпарадкавання загаду.

Лапун не саромеецца называць сябе "прадстаўніком улады", ён і за марадзёрства адказваць будзе "толькі ў прысутнасці дзяжурнага роты аховы": "там [на КПП. – А.К.] мяне ўсе

ведаюць"; і ў той жа час дае мянушкі Шаройку: *дыназаўр, казёл*, пагражае ўстроіць "вясёленькае жыццё" і прыцягнуць да суда ажно "па трох артыкулах <...> За парушэнне рэжыму, за супраціўленне мне [Лапуну. – А.К.] <...> і за самагонаварэнне" [1, 71].

Ігнат разумее, што Лапун вернецца зноў да яго – гэта не той чалавек, які пакіне здзекі старога без увагі, кіне хату, дзе можна што-небудзь прыбраць к рукам. Ігнат прымае рашэнне застацца дома, але пасля наведвання Кудасава ўпэўніваецца ў тым, што трэба дзейнічаць.

Ігнат – Грышка. Адносіны паміж імі – як паміж бацькам і непуцёвым сынам. Хоць Грышка і прайшоў "зону", "армію", але, па словах Іgnата, застаўся "шалапутам", "пустацветам". Грышка праседзіў "на гарышчы" Іgnата, "у камандзіроўцы" тры дні, пакуль "выходзіў з блакады", але яго "блакада" – свая, пахмельная: пакуль жыхароў Кругліцы збіралі для эвакуацыі, Грышка так "радыяцыйно выганяў", што, пакуль ачухаўся, усе жыхары з вёскі паехалі. Яму засталася толькі адно: ісці да дзёда Іgnата "на гарышча", здабываць чалавечы выгляд.

Ігнат не толькі імкнецца наставіць Грышку "на шлях ісцінны", ён перажывае: "як гэта мы, старыя людзі, *прагледзелі* [курсіў наш. – А.К] вас, упусцілі" цэлае пакаленне [1, 87]; не выхавалі адданаць да роднай зямлі, уменне працаваць добрасумленна, адказваць за свае ўчынкi, цаніць сям'ю. Такі вынік Ігнат робіць ужо пасля сустрэч з Лапуном і Кудасавым.

І г н а т. Што вось ты, Грышка, можаш рабіць яшчэ, акрамя як на трактары сядзець?

Паўза.

Г р ы ш к а. А што? І магу? Магу-у!

І г н а т. Дровы сякерай цюкаць?

Г р ы ш к а. Гэта мы заўсёды!

І г н а т. А яшчэ?

Г р ы ш к а (*задумаўся*). Што гэта я магу яшчэ? Аразу і не ўспомніш. Ды магу, магу, Ігнат.

І г н а т. Забыўся?

Г р ы ш к а. Ну. Часова. Правал...

І г н а т. А нічарта вы не можаце! Некалі было з-за гэтага "на траіх" вучыцца. Вунь хаты пабудавалі для перасяленцаў хутка, а печ скласці няма каму [1, 86-87].

Прыкладам пакалення, якое *прагледзелі*, з'яўляецца і Лапун. Ён з Грышкам амаль аднаго ўзросту. Але Лапун быў выхаваны ў сістэме "ўсёдазволенасці", а Грышка -- у строгасці абмежаванняў: у арміі, на "зоне", у асабістай сям'і. "Віна [Грышкі. – А.К.] у віне", -- робіць вынік Ігнат.

Ігнат – Кудасаў. Прадстаўнік райкама партыі Кудасаў імкнецца ўгаварыць старога пакінуць Кругліцу. Мова 30-гадовага чыноўніка насычана штампамі, характэрнымі для людзей яго прафесіі: "прасігналізавалі", "што вы сабе дазваляеце?", "гэта не ў маёй кампетэнцыі... Я не спецыяліст", "ёсць райком", "я ж выканаўца. Мне сказалі... заданне, разумееце, я атрымаў", "разабрацца ў прычынах..." Ігнат спрабуе паквітацца з Кудасавым, таму што "злосці багата на капіў на начальства" [1, 78]. Кудасаў з таго ж самага пакалення, якое Іgnаты "прагледзелі". Ён прыехаў да старога таму, што "пазванілі", а не па сваёй волі. Ён не думаў, што сустрэне такі "бастыён" у Іgnатавай хаце. Ігнат выказвае Кудасаву, як прадстаўніку ўлады, усё, што накіпілася ў яго душы негатыўнага да гэтай самай улады. Кудасаў павінен трымаць агульную адказнасць, чаму не адчынялі дзверы старому, калі ён прыходзіў у райкам і "леса прасіў. Шыферу. Талі. Пуцёўкі дабіваўся ў санаторый..." [1, 78-79]; чаму ў старых не "спыталі, перш чым пачаць атамную [Чарнобыльскую АЭС. – А.К.] будаваць" [1, 80]; чаму ў выселення вёскі марадзёры "на машынах едуць, на матацыклетах. І рабуюць, рабуюць..." [1, 82].

На ўсе гэтыя пытанні Кудасаву няма чым адказаць. Стары ў многім мае рацыю, і, канешне, перш за ўсё ў тым, што лапуны хутчэй за раённае начальства адрэагавалі на з'яўленне пустых вёсак: пакуль начальства думала, куды вывозіць людзей, пакуль чакала загадаў "зверху", марадзёры пачалі "прыбіраць к рукам" скарб, паспешна кінуць жыхарамі вёсак. У Іgnата страчана вера і надзея на начальства, якое засталася глухім да патрэбаў простых людзей, у той час як яно будзе сабе жыццё, абкрадваючы гэтых людзей. "Грозны крытык", Ігнат у нейкі момант усё ж такі паверыў Кудасаву, што заставацца ў Кругліцы небяспечна і трэба пакінуць вёску:

К у д а с а ў. Усё гэта сур'ёзна. Вельмі сур'ёзна.

І г н а т. Страшней, чым пры немцы было? Радзіва, чую, не кажа ўсёй праўды, дык вы хоць скажыце.

Маўчанне. Па твары Кудасава Ігнат зразумеў: справы сур'ёзныя. Хоць ён, стары, і сам разумее ўсё.
(З іроніяй.) Не можа быць! [1, 80-81]

Ён імкнецца знайсці адгаворку: у мінулую вайну было цяжка, але людзі ж бачылі гэтага самага "немца", а дзе яна, "рацыя гэтая"? З кім змагацца? Чаму "Радзіма-матухна" адварнулася ад сваіх дзяцей? Не падказала, як трэба паступаць у гэтай сітуацыі?

Ігнат ва ўсіх пытаецца, колькі засталася жыць яму, людзям наогул. Гэта пытанне, адрасаванае Кудасаву, засталася без адказу. Ігнат вельмі хоча жыць. Пытанні жыцця і смерці пастаянна турбуюць Шаройку, але жыць, на яго думку, трэба не абы-як. Дзесьці ў глыбіні душы ён разумее, што зямное жыццё яго хутка скончыцца (нездарма ж вывезлі ўсіх жыхароў вёскі), але ён не хоча скончыць яго ганебна. Чалавек не можа хутка і назаўсёды забыць сваю хату "да асаблівага распаражэння", пакінуць тое месца, дзе нарадзіўся, дзе пахаваў сваіх родных. Ніякія словы аб шкоднасці знаходжання ў забруджанай вёсцы, ніякія абяцанні вялікіх грошай за хату не могуць пераканаць Ігната Шаройку кінуць нажытае.

Фінал п'есы, як і фінал жыцця Ігната Шаройкі, трагічны і нечаканы. Калі ў пачатку п'есы хто-ніхто і думаў на старога як на вар'ята, які з-за свайго дзівацтва, незразумелых прычын застаецца ў вёсцы, дзе нічога нельга есці з зямлі, а трэба кідаць усё і бегчы як мага далей, які кідаецца на людзей з ружжом, абараняючы сваю маёмасць на забруджанай зямлі, адмаўляецца ад грошай, то ў канцы п'есы мы бачым адзінюткага старога чалавека, нікому не патрэбнага. Мы ўпэўнены, што стары пераедзе на другое месца, пачне новае жыццё... Але... Чуецца гул машыны. Гэта нахабны Лапун вяртаецца ў Ігнатаву хату забраць тое, што не ўдалося ўхапіць пасля першага наведвання. Лапун бесцырымонна раскідвае рэчы, б'е посуд, запіхвае за пазуху тое, што кепска ляжыць, залазіць у самыя каштоўныя месцы – за абразы, нават спусціўся ў падполле. Ігнат, не стаўшы пакорлівым, а тым больш бачачы такія адносіны да сваіх рэчаў, "застаўляе то месцах [падполле], дзе знік Лапун, усім, што папалася пад рукі і падпальвае хату". Але штосьці надламлася ў душы "трагічна-несуцешнага" [2, 174] палешука: адпусціў злодзея, а сам застаўся ў ахопленай полымем хаце. "Упарты дзед, вытрымаўшы аблогу-блакаду ў роднай хаце, замест таго, каб з'ехаць адсюль назаўсёды, спальвае яе разам з сабой" [2, 174]. Такім чынам застаўся ён верны сваім словам «нікуды не рухацца», зрабіў з сваёй хаты "крэпасць", якую нельга ўзяць. Не змог стары скарыцца з думкай, што ў яго хаце будуць панаваць такія істоты, як Лапун, таму і прыняў смерць у святым для яго месцы...

Abstract

Analyzing V. Tkachov's play "Blockade in Kruglitsa", the author studies an image of the main character Ignat Sharoika and represents him from the point of view of the laws of a tragicomedy (discrepancy of the hero and the situation), reveals prominent features of the Byelorussian mentality.

Літаратура

1. Ткачоў Васіль. Блакада ў Кругліцы. П'еса ў дзвюх дзях // Полымя. 1994. № 9. С. 60 – 90.
2. Афанасьёў І.М. Чарнобыльскае светаадчуванне ў сучаснай беларускай літаратуры. Вып. 1: Бягучы літаратурны працэс у крытычным аглядзе. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 206 с.
3. Халізев В.Е. Драма как род литературы: Поэтика, генезис, функционирование. – Изд-во Московского университета, 1986. – 260 с.
4. Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В.М.Кожевникова, П.А. Николаева. – М.: Сов. энц., 1987. – 752 с.